

УДК 811.161.2

DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-15

ОКСАНА МИКИТЮК

кандидат філологічних наук,

доцент катедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

ПРАГМАТИЧНИЙ ЗРІЗ ТВОРІВ ДМИТРА ДОНЦОВА: СТРАТЕГІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

*Метою дослідження є аналіз прагматичної специфіки публіцистичних текстів Д. Донцова з концентрацією на антитезі зі значеннєвим компонентом «самостійна Україна». У зв'язку з цим завданнями є: 1) виявлення прагматичних ознак тексту, що є аргументацією на різних мовних рівнях (семантичному, лексичному, стилістичному, синтаксичному); 2) відтворення синергетики тексту як основного засобу вираження комунікативно-прагматичного потенціалу автора; 3) визначення стратегії Д. Донцова щодо реалізації прагматичних інтенцій. Для досягнення мети залучено *методи* контент-аналізу, аргументації, інтенс-аналізу, інтерсуб'єктивності.*

Лінгвістична прагматика дозволяє зрозуміти, як наміри автора стають основою для досягнення мети спілкування, тому побачити інтенцію автора – одне з найважливіших завдань дослідника. Генерування думок Д. Донцова зазвичай базовано на антитезах, які мають конкретне комунікативне завдання: зіставити позитив та негатив чи в іншому випадку позицію великого журналіста протиставити до іншої позиції. Прагматичні особливості текстів Д. Донцова та його діяльнісний підхід у доборі лексико-семантичних, стилістичних чи синтаксичних конструкцій для досягнення комунікативної мети визначає актуальність дослідження. Практика використання антитези в мислителя є успішна, оскільки через показ двоїстості світу інформація дійшла до адресата та спричинила розвиток ідей наступальності, войовничості на противагу до пасивності та сльозолильності. Стратегію автора щодо побудови суверенної України на основі антитез реалізують численні методи аргументації, що засвідчує семантичний, лексичний, стилістичний, синтаксичний та синергетичний рівні, що навзаєм стосуються взаємодії автора та читача. Специфікою семантичного рівня є аргументація через емоційну складову, коли на основі донорської зони антитези (суверенна Україна) автор конотативно «підсвічує» текст словами в переносному значенні, емоційно-експресивними елементами, які створюють тональність твору. Лексичний рівень аргументації – це інтелектуальний вплив на слухача через загальнонаукові чи політичні терміни та власні назви. Стилістичний рівень – це аргументація через естетичне сприйняття, оскільки порівняння, індивідуально-авторські метафори, епітети образно увиразнюють різні реалії. Аргументація через текстові структури, зокрема, різні типи підрядних речень, нанизування мовних одиниць (ампліфікацію), риторичні питання, модальні конструкції – це синтаксичний рівень, що є важелем політичної аргументації з героїзацією давнини та формуванням націєцентричної парадигми. У тексті Д. Донцова виокремлюємо: 1) тезову аргументацію, де кожне твердження є достатнім для підкріплення думок; 2) ланцюгову (послідовну, підрядну) аргументацію з нанизуванням ланцюжків аргументацій; 3) розгалужену аргументацію, де автор одночасно обґрунтовує кілька думок; 4) множинну (або різновекторну) аргументацію, коли поєднано різні типи аргументації. Усі ці аргументаційні елементи формують складну когнітивну структуру, яку визначаємо як конвергентне (лінійне) мислення та дивергентне мислення з розгалуженою та множинною аргументацією. Доведено, що на рівні синтаксису найпоширенішим в Д. Донцова є дивергентний тип аргументації. Особливо цілісним є синергетичний рівень, де до антитези зі значенням «суверенна Україна» додано всі можливі прагматичні засоби впливу, що реалізовано через емоційну, історичну, політичну складову, відтак вживані лексеми часто набувають авторського доповнення та стають знаковими в українському просторі. Отже, прагматичний компонент текстів мислителя є очевидним чи прихованим важелем впливу на аудиторію.

Ключові слова: лінгвопрагматика, прагматичний потенціал, стратегія Донцова, антитеза, Дмитро Донцов.

Для цитування: Микитюк, О. (2023). Прагматичний зріз творів Дмитра Донцова: стратегії аргументації. *Visnyk Universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Filologicni Nauki*, vol. 1, issue 25, pp. 205-219, DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-15

For citation: Mykytyuk, O. (2023). The Pragmatic Perspective of Dmytro Dontsov's Works: Argumentation Strategies. *Visnyk Universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Filologicni Nauki*, vol. 1, issue 25, pp. 205-219, DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-15

Серед антропоцентричних досліджень чільне місце належить лінгвопрагматиці, котра ілюструє вияв людського чинника на всіх рівнях мови. Прагматика містить у собі знання про ідентичність, соціальний статус, політичне структурування суспільства та показує, як це все взаємодіє з процесом висловлювання. Отож прагматика концентрує свій предмет вивчення та тому, як подане знання буде реалізовано в певному соціумі, та на основі попереднього зв'язного тексту дає можливість усвідомити методи переконання, взаємини учасників комунікації, їхні знання. Взаємодія автора та читача існує в двобічному вимірі, себто автор впливає на контекст, і контекст визначає вагу авторського висловлювання. Мовні одиниці стають успішними завдяки низці факторів, зокрема через інтерпретацію значення, повідомлення про предмет чи стан (референцію), численні логічні зв'язки між висловлюванням, зв'язки відповідности «якщо – то» (імплікацію), доречність сказаного в певний момент (ілокутивну силу) тощо [Бацевич, 2016b].

Прагматичні студії здебільшого стосуються художнього, розмовного та офіційно-ділового стилів, проте саме публіцистика як нерв суспільного життя дає змогу усвідомити цілісність і важливість інформації в певний період розвитку мови. Зв'язок прагматики зі семантикою, лексикою, синтаксисом та стилістикою не лише акцентує на мовних знаках та їхньому поєднанні, а виявляє способи смислової інтерпретації у нейтральному контексті та зміну значеннєвого навантаження.

Об'єктом розгляду є статті Д. Донцова (1883–1973 рр.), які накреслили шлях розвитку самостійної України. Актуальність дослідження зумовлена потребою охарактеризувати прагматичні особливості текстів Д. Донцова та проаналізувати діяльнісний підхід автора в доборі мовних (семантичних, лексичних, стилістичних, синтаксичних) одиниць для досягнення комунікативної мети.

Теоретичною основою дослідження є праці з філософії мови (Й.-Г. Гердер, Л. Вітгенштайн, Дж. Серль), структурної лінгвістики (Ф. де Соссюр), лінгвістичної прагматики (Ч. Пірс, Дж. Серль, Ф. Бацевич, Т. Космеда, О. Селіванова, А. Вежбицька, Н. Арутюнова), психології мови (О. Потєбня, В. Гумбольдт, Ф. Бекон). Ці дослідження мають за основу діяльнісний вимір мови, що цілеспрямовано використовує людина.

Виховим для вивчення прагматики тексту є розуміння постаті Д. Донцова через праці літературознавців, істориків, спеціалістів зі соціальної комунікації. Зокрема, професор Я. Дашкевич простежив діахронію в інтерпретації спадщини Д. Донцова, показав його внутрішню дисципліну та світоглядну еволюцію [Дашкевич, 2007, с. 531–534]. Суспільно-політичне підґрунтя творів великого журналіста подав С. Квіт [Квіт, 2013]; літературознавчо-публіцистична концепція мислителя сформована в О. Багана [Баган, 2008]. Соціологічний чинник на основі протиставлень поглядів Д. Донцова та М. Драгоманова подано в працях В. Лісового [Лісовий, 1997], Л. Супрун [Супрун, 2015] та ін. Попри суспільно-соціальний контекст дослідження праць великого журналіста, потрібним є когнітивний, екзистенційний чи прагматичний аналіз його праць.

Аналіз історичного опертя української прагмалінгвістики, її загальнотеоретичні основи, становлення як самостійної мовної дисципліни, понятійного та термінного поля, специфіки мовних фактів, підходів до вивчення прагматичних одиниць, рівнів мікро- макро- та мега-прагматики в україністиці подав проф. Ф. Бацевич [Бацевич, 2009; Бацевич, 2016а].

Дотичними для дослідження є праці з прагмалінгвістики, що стосуються особливостей різних стилів. Зокрема, специфіку наукового стилю з проекцією на текст як комунікативну систему проаналізовано в Т.В. Радзівєвської [Радзівєвська, 1993]. Л. Савченко систематизувала думки українських науковців щодо прагматики наукового тексту, виявила відмінність між текстами точних теоретичних наук та філологічними (перші здебільшого безособові

щодо викладу, а філологічні – чітко авторські), з'ясувала, що прагматику наукового стилю переважно аналізують на матеріалі якоїсь однієї мови [Савченко, 2019]. Комунікативно-прагматичні параметри рецензії в системі наукової комунікації, її оцінну характеристику через вектори «читач – автор рецензії – інший рецензент» зробила І. Левчук [Левчук, 2014].

Прагматичні аспекти офіційно-ділового тексту розглянули М. Вінтонів, К. Бортун. Автори подали способи вираження імперативного комунікативного наміру припису в офіційно-діловому стилі, з'ясували роль мовця й адресата та проаналізували вияви припису в сучасній українській мові [Вінтонів, Бортун, 2018]. О. Цехмейструк дослідила прагматичну спрямованість різножанрової української ділової документації XVI–XVII ст., охарактеризувала функційні особливості та лексико-семантичне наповнення мовленнєвих актів та їхнє значення для розвитку офіційно-ділового стилю [Цехмейструк, 2009].

Цінним для розгляду прагматичних особливостей тексту є аналіз стилю художньої літератури, головну увагу якого зосереджено на аналізові конотації мовно-виражальних засобів. Т. Радзієвська описала комунікативно-прагматичні засади творення сатиричного ефекту в художньому творі, для якого важливим є коментування та звернення до ситуації, що є основою зображуваних подій [Радзієвська, 2011]. Прагматику креолізованих віршованих текстів, їхні графічні виражальні засоби та стилістичні прийоми в аспекті лінгвокультурології вивчала О. Вялікова [Вялікова, 2016].

Прагматику публіцистичного стилю вивчає К. Серажим, яка на основі сучасної української політичної періодики дослідила природу та прагматично-семантичну організацію дискурсу, дискурсивні можливості та комунікативні стратегії мовної особистости, жанрові форми вираження політичних ідей тощо [Серажим, 2003].

Предмет нашого дослідження – мовленнєва стратегія Д. Донцова, виявлення задуму автора та характеристика аргументаційної мовленнєвої бази для впливу на аудиторію. Специфіка публіцистичного тексту є чинником розуміння суспільно-політичної ситуації сьогодення.

Важливість роботи вмотивована необхідністю проаналізувати один з прагматичних важелів тексту Д. Донцова – антитезу, яка отримує в мислителя додаткові смисли на різних рівнях мови та налаштовує на успішний прагматичний потенціал.

Матеріалом дослідження є базові праці Донцова «Націоналізм», «Дух нашої давнини», «Літературна есеїстика».

Метою дослідження є аналіз прагматичної специфіки публіцистичних текстів Д. Донцова з концентрацією на антитезі зі значеннєвим компонентом «самостійна Україна». У зв'язку з цим завданнями є: 1) виявлення прагматичної ознаки тексту, що є аргументацією на різних мовних рівнях (семантичному, лексичному, стилістичному, синтаксичному); 2) відтворення синергетики тексту як основного засобу вираження комунікативно-прагматичного потенціалу автора; 3) визначення стратегії Д. Донцова щодо реалізації прагматичних інтенцій.

Для вивчення прагматики текстів Д. Донцова використовуємо лінгвістичний, лінгвокультурологічний та лінгвополітичний підходи.

У дослідженні застосовано:

а) метод контент-аналізу, який передбачає такі етапи: опрацювання тексту мислителя → його розчленування з метою вибрати певні лексичні одиниці (антитезу) → на основі зафіксованих антитез зрозуміти основний посыл повідомлюваного → виявити мовні засоби впливу на аудиторію. Одиницями для аналізу є окремі слова чи розгорнуті лексичні висловлювання, які структуровано відповідно до семантичного, лексичного, структурного, синтаксичного чи синергетичного рівнів;

б) метод аргументації, оскільки думки Донцова повинні щонайповніше вплинути та створити максимальну можливу єдність поглядів «адресат – адресант»;

в) метод інтенції-аналізу (інтенційний метод), бо свідомість автора скерована на об'єкт дослідження та передає ту інформацію, яка є в глибинах національно-ментального мислення. Прикметно, що інформація часто може бути прихованою, тому наміри великого журналіста (його інтенцію) відтворює текст. Цей метод дозволяє виявити вплив на когнітивну спроможність читача, бо Д. Донцов показує значущість певної проблеми, всебічно з'ясовує її суть через категорії моральності, робить акцент на національних потребах та формулює узагальнення;

г) метод суб'єктивності (інтерсуб'єктивності), позаяк власний досвід мислителя («его») завжди виявляється в мові. «Інтерсуб'єктивними чинниками також породжуються такі категорії лінгвістичної прагматики, як тональність і атмосфера спілкування, точка зору, емпатія, фокус емпатії тощо» [Бацевич, 2016а, с. 27].

Як додаткові використано метод лінгвістичного спостереження та описовий.

Комунікативну настанову Донцових текстів репрезентує публіцистика, завдання якої миттєво реагувати на суспільні зміни, визначати «болючі» точки політики та привертати увагу до проблемних моментів у соціумі. Прикметно, що ідея структурування мови, поділ її на сегменти належить Ф. де Сосюру та є складовою мікропрагматики.

Стратегія Донцового тексту сформована на протиставленні суджень (думок, тез), себто антитезі, яка відома ще від часів німецької класичної філософії (Й. Фіхте, І. Кант) [Шинкарук, 2002, с. 24]. Відповідно до контент-аналізу есеї та політичну аналітику мислителя було розділено на сегменти, які вступають в опозицію щодо інших сегментів, себто творять антитезу. Використання прийому антитези можна пояснити політичною діяльністю Д. Донцова, який був доктором права, політиком, теоретиком українського націоналізму, членом СБУ, очільником Української телеграфної агенції (тобто першим медійником країни), критиком, зрештою, інтелектуалом, відтак його думки часто не відповідали думкам більшості. Важливо, що Д. Донцов одним з перших редагував «Літературно-науковий вістник» та «Вістник» – журнали, що об'єднували довкола себе все українство. Свій вплив він часто будував як антитезу, яка легко входила в свідомість.

Прагматичний потенціал Донцових текстів дуже високий, оскільки його висловлювання дали поштовх для формування нового мислення, а ідеї великого журналіста стали визначальними для творення ОУН-УПА. Успішність творів мислителя в тому, що комунікація «адресат – адресант» дозволила виховати покоління борців та зробити значний вплив на суспільну думку. Складниками прагматичного потенціалу аналізованих текстів є: намір (інтенція) Д. Донцова, контекст (есеїстика та політична аналітика), інтелектуалізм автора, ідейна й емоційна насиченість творів. Крім того, тексти великого журналіста настільки герметичні, що кожен відкриває в них щось нове, тобто маємо приховане значення, яке є неоднаковим для кожного історичного періоду, бо наміри автора відрізняються від суспільно-політичної ситуації теперішнього часу, також різною є обізнаність суспільства і різне ставлення до ситуації, зображеної в творі. Отож читач та автор можуть неоднаково сприймати інформацію. Позитив та негатив у судженнях Д. Донцова, розділення кожного явища на таке, що має уявний знак «плюс» та «мінус», або на Добро та Зло, аналізуємо на основі значеннєвого компонента «аспект суверенної України».

Прагматичний потенціал тексту як цілісної мовної одиниці відтворено через семантичний, лексичний, стилістичний, синтаксичний та синергетичний рівні аргументації.

I. Семантичний рівень вважаємо важелем емоційного стану, що пов'язано з безпосереднім впливом на душу людини. Аргументація позиції великого журналіста через емоції є, поза сумнівом, визначальною. Читач (слухач) краще усвідомлює когнітивну, історичну, культурну чи іншу інформацію, пропущену крізь відчуття, які залишаються згодом згустками радості, захоплення, схвалення, сприяння, осуду чи заперечення ситуації. Основними компонентами впливу поданого рівня є емоційно-експресивна лексика, слова в переносному значенні, розмовна лексика та гумористична тональність висловлювання. Конотативно насажена лексика робить публіцистичний текст «яскравим» та формує осередя впливу на читача.

Метод аргументації через емоційно-експресивну лексику має на меті не лише змінити думку сучасників, а й ілюструє авторську позицію. Ідеї Д. Донцова щодо боротьби за самостійну Україну вияскравлюють лексеми, емоційний компонент яких закладено в значенні. Приміром, *сльози* та *страждання* є тими мовними одиницями, які автор не сприймає та протиставляє до них лексичну одиницю *сила боротьби*. Комунікативний вплив полягає у створенні відчуття, що Д. Донцов проти *сліз і страждань* (які пропагує провансальська ідеологія), натомість розуміє *силу боротьби*, що існує в українській ментальності від княжих часів [Донцов, 2006, с. 225]. Емоційний заряд тексту, його здатність бути запам'ятовуваним підсилює авторський фразеологізм «боротьба за існування є законом життя» [Донцов, 2006, с. 225].

Конотативно промовисті лексеми *примус*, *ніжність* у Д. Донцова є розмислами про політичне життя, позаяк історичні факти переконують, що стати панівною нацією можливо через *фанатизм* і *примус*, які мають основну функцію в суспільному житті, їх місце не може лишитися незайманим: «Не займемо ми, займе хто інший» [Донцов, 2006, с. 208]. За мислителем, нація повинна мислити державницькими категоріями, а нація, що не має власної ідеї, завжди коритиметься чужій. Авторські аргументи на основі антитези такі: *фанатизм*, *примус* – *ніжність*; *ми* – *хтось інший*; *власна ідея* – *чужа* [Донцов, 2006, с. 208], де займенники *ми* чи *інший* узагальнюють образ свого народу чи ворога. К. Серажим, досліджуючи політичний різновид українського масово-інформаційного дискурсу, зазначає, що крім емоційної аргументації українські політики почали звертатись і до логічної (на основі наявних цінностей адресата), діалектичної (як переструктурування ціннісної ієрархії адресата), породжувальної (через заміну у свідомості адресата старих елементів-категорій новими) аргументації [Серажим, 2003].

Емоційний рівень сприйняття сказаного в мовленні великого журналіста підсилений лексемами в **переносному значенні**. Уродженець Мелітополя, Д. Донцов увів до широкого вжитку слова, які почерпнув з галицького мовлення. Приміром, вживане в І. Франка слово *перти* («*проти рожна перти, проти хвиль гребти*») чи в народній творчості (з *душі пре; перти туман в очі; пре дух*), у Д. Донцова звучить як *відпертя*, тобто зі запереченням. Очевидно, переносне значення цього слова «намагаючись досягти чого-небудь, діяти напролом» [Білодід, 1975, т. 6, с. 333] він вживає з особливими емоціями. Отож тлумачення підходів до життя мислитель пояснює антитезою: «*віра про вічність нації лише до терпеливості і до зношення ударів долі*» та протилежне: «*відпертя*», «*чинне втручання в боротьбу за долю*» [Донцов, 2011, т. 1, с. 218]. Зрештою, якщо спростити цей вислів за лексемами-маркерами, то матимемо, по один бік, *терпеливість*, *удари долі*, та, по інший бік, – *відпертя*, *боротьба за долю*.

Увагу в творах Д. Донцова привертає **розмовна лексика**. Приміром, лексема *слизь* зі значенням «в'язка рідина, що виділяється деякими клітинами рослин, тварин і людини» [Білодід, 1978, т. 9, с. 351] в мислителя вжита для увиразнення дій Росії. Гострослов Д. Донцов дає емоційну антитезу: *власна енергія* та *вічне товмачення якоїсь слизі*. Це своєрідна формула протистояння, де, по один бік, стоять єгиптяни, кельти, германці, Рим, позаяк саме «*власною енергією* вибилися сі раси з аморфності, аби дати зразки чудових цивілізацій» [Донцов, 2012, т. 2, с. 183], та (по інший бік) автор бачить Росію як *товмачення якоїсь слизі*.

Отож емоційна, переносна, розмовна лексема в публіцистиці є аргументаційним, активізаційним матеріалом для впливу на суспільство. Варто зазначити, що жаргонізмів, якими перенасичено сучасні есе, у Д. Донцова не виявлено, отож його твори підтягують читача до високої планки.

У мовному просторі Д. Донцова присутня іронія, що створює тональність тексту. Подаючи увиразнювальну антитезу, де, по один бік, є «*суспільна дисципліна, державний авторитет, мілітаризм*» та, по інший бік, «*міжнародне братерство, погодження народів, їхня федерація, знищення національних кордонів*» [Донцов, 2013, т. 5, с. 97], автор однозначно іронізує з міжнародного братерства та знищення державних кордонів. Несприйняття вселюдського об'єднання чи міжнародного братерства засвідчують твори Д. Донцова, де він наголошує на потребі ідейної та духової єдності, натомість «об'єднання слабких або нездарних груп не створить чинника сили» [Донцов, 2014, т. 6, с. 322].

Прагматичну інтенцію скерувати свої ідеї на зміну свідомості відтворює майже урочистий тон твору, бо йдеться про побудову держави. Антитезами *боротьба* та *з'єднання всіх, державна та наддержавна організація* [Донцов, 2006, с. 66–67] автор наголошує на смисловому навантаженні повідомлюваного.

Отож семантичний рівень – це рівень емоцій, де приховані настанови Д. Донцова моделюють бажаний намір. Відтак конотативно наснажена лексика є вислідом мислетвірної, демонстративної, експресивної, естетичної функції мови, де мовна компетенція автора є визначальною.

II. Лексичний рівень максимально відображає обсяг знань великого журналіста. Можемо констатувати, що Д. Донцов насичує текст словами з новим значенням, загальнонауковими чи політичними термінами, власними назвами, даючи вказівку

на конкретні події. Отож аргументація цього рівня базована на історичних фактах та віддзеркалює інтелектуальні здібності мислителя.

Ціннісним для розуміння прагматики Донцового тексту є вживання слів, які пояснює сам автор та в підсумку формулює *нове значення відомого слова*. Прикметно, що лексему *кретинство* (*кретинізм*) Словник української мови визначає як хворобу, що «проявляється в різко вираженій фізичній і розумовій недорозвиненості» та (перен.) «тупоумство, розумова обмеженість» [Білодід, 1973, т. 4, с. 337]. Натомість лексема *кретинство* набуває в мислителя політичного забарвлення, оскільки це збірний образ українства, яке «зрікалося Криму, роздавало “національно-персональні автономії”, ширило віру у “велику російську культуру”, думало домогтися усього переговорами, боялося як вогню “шовінізму” і розплутання національних пристрастей, робило революції в білих рукавичках» тощо [Донцов, 2014, т. 7, с. 257]. Ця авторське переконання стало надактуальним під час сучасної російсько-української війни. Новостворене в Д. Донцова значення лексеми *кретинство* є породженням суб'єктивного чинника та розгортанням емоційного заряду сказаного. Отож «*підпорядкування одному наказу є конечністю*» та антитеза *кретинство* дає усвідомлення подій минулого та сучасного, що засвідчує неприхований вплив на читача.

Лексичний рівень публіцистики Д. Донцова наповнений *загальнонауковими термінами догма, постулат* (це правописна норма 1928 р., сучасне *постулат*), *теорія, дискусія, засада* та ін. Аргументація через терміни пов'язана з діяльнісним підходом автора до вибору лексики, позаяк уся політична аналітика та есеїстика скерована на побудову національної держави. Авторський намір часто потребує використання наукових термінів, які, оперті на антитезу, показують позицію Д. Донцова та протилежну позицію тодішньої інтелігенції: *воля – розум; догма, аксіома – доведена правда; самостійний – деривативний постулат* [Донцов, 2006, с. 151]. Також історія в оцінці мислителя відтворена антитезами: *засади – люди; типи і характери – дискусії і теорії* [Донцов, 2012, т. 3, с. 300], де горішнє право мають *засади*, себто ідеї, які непідвладні часу, та *люди* характеру з сильною вдачею та волею.

Прагматичної мети автора досягнуто за допомогою *політичної лексики* (*нація, інтелігенція, народ*), уведеної до антитези *свідома нація – контрнаціональна інтелігенція й анаціональний народ* (їх змінить *свідома нація*) [Донцов, 2014, т. 7, с. 257]. Зіставлення понять *народ – нація*, виокремлення серед цих понять лексеми *інтелігенція* розширює обсяг знань та дає розуміння відповідних понять.

Політична лексика на зразок *акція, воля, влада* вможлиблює структурування антитези на сегменти: *акція – спочинок, воля до влади – уживання*, де мовні одиниці *акція* та *воля до влади* є влучним політичними словами-маркерами. Для порівняння наголошуємо, що сьогodнішня російсько-українська війна витягує на поверхню абсолютно інші слова: *гордість, героїзм, гідність, шляхетність, аристократизм, незламність, непереможність*. Наступна антитеза, яку пояснює мислитель, це: *влада, організація – виживання, добробут*. Отож: «*нація, яка стремить не до влади, не до організації, а до виживання і “добробуту”, сковує навіть економічну енергію нації*» [Донцов, 2006, с. 215]. Ретрансляцію української нації через політичну лексику українців сьогодні розуміє та усвідомлює весь світ.

Особливий тип аргументації Д. Донцова – це наповнення тексту історичними аналогіями, які пов'язані з *власними назвами*. Фокусування на національних пріоритетах (антитеза *стремління нації та всесвітня правда*) стало основою для вказівки на відому постать М. Драгоманова, для якого національна воля, мова, національна ідея не були *стремлінням цілої нації*, натомість цей громадський діяч вважає, що треба шукати «*всесвітньої правди*» [Донцов, 2006, с. 43]. Д. Донцов неодноразово дискутує з цим чоловіком, який не бачив України самостійною, а лише під російським протекторатом. Отже, «*нація та її потреби – найреальніша річ на світі – для Драгоманова містика*» [Донцов, 2006, с. 43] (антитеза *найреальніша річ – містика*). Аналогією до думок Д. Донцова є позиція професора, лінгвіста О. Потебні, який теж вважав, що не існує «*всесвітньої правди*». У працях «*Мова і народність*», «*Проблема денационалізації*», «*Про націоналізм*», розглядаючи проблеми нації та мови, мовознавець використовує весь можливий прагматичний потенціал слова *денационалізація*. Отож *денационалізація* – це «*моральна хвороба*», «*послаблення енергії*

думки», «мерзота запустіння на місці витіснених і нічим не замічених форм свідомости», «ослаблення зв'язку підростаючих поколінь з дорослими», «дезорганізація суспільства, аморальність, спіднення» та, як висновок: «Денаціоналізація все-таки призводить до економічної та розумової залежності і є джерелом страждань» [Потебня, 1992, с. 73]. Варто нагадати, що в час російсько-української війни маємо цілковите підтвердження визначального чинника мови, бо лише мова відрізняє своїх та чужих, зокрема знаковим стало слово «паляниця», яке ніяк не можуть вимовити солдати московської армії, а пропагандистка кремля Скабеєва на початку березня 2022 р. взагалі сказала, що «паляниця» означає «полуниця», отож маємо паронімний ефект, накладений на розумове невігластво, бо навіть Гугл перекладає українське *паляниця* як *паляніца*, тобто хліб, замішаний по-особливому, а не *полуниця*.

Прізвище *Драгоманов* у творах мислителя маркує ставлення до освіти, науки, мови, традиції, служби Богові й нації, патріотизму тощо. Оскільки основними рисами XIX ст. були наука, поступ, заходи просвіти, то українці повірили в драгоманівську ідею, що попри буржуазну, соціалістичну чи радикальну політику сила розуму є понад усе. Д. Донцов доводить, що потрібна інша суспільна оцінка, яку визначає антитеза *не неволя чужа, «сила меча»* – (протиначе) *освіта й наука*. За мислителем, апелювати варто було проти *чужої неволі* та знати *«силу меча»*, натомість гаслом «зигзагуватої політики» українства стали *«освіта й наука»* [Донцов, 2006, с. 35].

Власні назви *Москва, Швейки, Шельменки* виразно ретранслюють смисл повідомлюваного на основі антитези *ідеал самостійности – релятивна незалежність*, бо Москві на руку «зdiskредитувати наш ідеал самостійности, замінивши його гаслом “релятивної незалежности”» [Донцов, 2015, т. 9, с. 97]. Методом ампліфікації мислитель показує ідеї Москви, де згасити збуджений войовничий дух непокірного народу; прищеплювати ідеал «безкласової суспільности» й соціалістичного «раю»; понижувати всі ті героїчні чесноти нації узагальнено прізвищами *Швейки* та *Шельменки*, які типологічно означають тупість, улесливість, шахрайство, ідіотизм. Отож, по один бік, *войовничий дух непокірного народу, героїчні чесноти сильної нації* та антитезою є, тобто, по інший бік, *ідеал Швейків чи Шельменків, які впроваджують чесноти «малої людини»*, «проповідують свободу підлости, егоїзму, безхарактерности й безідейности, свободу не визнавати ніякої зобов'язувальної доктрини, ніяких принципів, ніякої ідеї» [Донцов, 2015, т. 9, с. 97]. Власні назви інформують про конкретні постаті та створюють діахронію зображуваного («що було» і «що буде»).

Лексичний рівень аргументації в Д. Донцова вважаємо рівнем інтелектуальним (обшир знань передають відповідні лексеми) та історичним (позаяк часто йде відсилання до фактів історії).

III. Стилiстичний рівень створює максимальну прив'язку до політичної ситуації, через яку автор прогнозує дію українства. Учасникам комунікації Д. Донцов пропонує конкретні завдання, які в тексті виражено порівняннями, індивідуально-авторськими метафорами, епітетами.

Аргументація через **порівняння** є прозорою інтенцією автора відтворити триб життя, відомий усім. Аспект донорської зони «суверенна Україна» дозволяє усвідомити антитезу *істотне – неістотне* на основі аналогії з *царською* (чи *большевицькою*) *Росією*. Контекстуальний смисл повідомлюваного стосується творення України як нації, тому через порівняння з Росією заманіфестовано загарбницькі плани цієї держави, яка нищила українців століттями. Порівняння, накладене на антитезу, активізує комунікативні наміри автора. Мислитель доводить, що у світі «*великі ідеї все відрізняють істотне від побічного. В істотним – не знають компромісів. Неістотне – лишають на волю долі, не зачіпаючи його, як царська Росія, що лишила ним шаровари, галушки, горілку, ковбасу, пісні і “малоросійські драми”, або як большевицька Росія, що лишила нашій пресі нашу мову (з чужим змістом), а владу – для себе, лишила нам землю, а собі – законодавство про неї і нову панщину...*» [Донцов, 2006, с. 212–213]. Отож через порівняння створено умови для сприйняття повідомлюваного.

Прагматичні смисли Донцових текстів на рівні стилістики передає **метафора**, здебільшого індивідуально-авторська. Наприклад, предметна метафора *сміття засад*

(вплив московської ідеології) створює когнітивне поле прочитаного. У висліді маємо антитезу *інстинкт самопомочі й самоохорони* (доктрини та ідеї, важливі для життя нації) та пропаговане Росією «*ціле сміття засад, котрими ще донедавна дурили собі голову уполіуджені верстви суспільности*» [Донцов, 2013, т. 5, с. 97].

Показовим для мовлення Д. Донцова є метафори зі словом *духовий*, яке було викинуте з ужитку в 30-х рр. ХХ ст. під впливом советських норм. У журналіста йдеться про нематеріальні ознаки, тобто *духові* (на противагу до релігійних, себто *духовних*). Метафора *духова розчавленість* є основою для бачення минулого. На думку мислителя, підмогою для розуміння своєї правди є старі книги старих традицій, що скеровували до твердих переконань, бо наші предки «*не знали духової розчавлености, ні маразму, ні кризи*» [Донцов, 2012, т. 3, с. 300], відтак історично українці сильні та горді. Портретування вад українців неможливе без метафор *духова імпотенція* [Донцов, 2016, т. 10, с. 298], *духові євнухи-кастрати* [Донцов, 2006, с. 145], *духове кастратство* [Донцов, 2006, с. 164], «*неоскудний покарм*» *духовий* [Донцов, 2011, с. 117], які є вказівниками прихованих смислів. Вважаємо метафоричність мовлення Д. Донцова – це тип його стратегії, бо інформація повинна дійти до адресата та бути настільки промовистою, що її експресія має сприяти змінам.

Епітету здавна є символами мовно-етнічної картини світу, поязак лексеми *буїний, зелений, хрещатий, синьоокий* та ін. (*барвінок*) стали національними символами українців. Щодо епітетів у творах мислителя, то, приміром, до слова *ідея* подано *всеобіймаюча, виключна, яскрава* [Донцов, 2006, с. 219]. Якщо порівняти з епітетами до слова *ідея* за «Словником епітетів української мови», то серед 56 епітетів (де *ідею* пояснено як основну думку) та 41 епітета (де *ідею* трактовано як погляд, переконання) немає жодного з Донцових, проте значна кількість вказує на позитивні характеристики, наприклад, (*ідея*) *велика, визначна, життєздатна, самостійна, визвольна, найкраща, невмируща, світла, справедлива, чиста* та ін. [Бибики, Єрмоленко, Пустовіт, 1998, с. 153]. Власне різні епітети за творами мислителя та словниковою статтею переконують, що вивчення мовлення Д. Донцова є збагаченням українського лексичного фонду, тому є потреба в створенні словника мови великого журналіста-інтелектуала. Прикметно, що епітети зі словом *ідея* Д. Донцов подав антитезою, бо національна *ідея* має бути *всеобіймаюча, виключна, яскрава*, отож потрібна *акція і воля до влади* та антитезою до цієї *волі до влади* йде *спочинок і уживання* [Донцов, 2006, с. 219].

Стилістичний рівень можна визначити як естетичний, бо завдяки порівнянням, метафорам, епітетам ми насолоджуємося красою та образністю тексту. Звісно, що мовлення Д. Донцова засвідчує численне вживання перифразу, метонімії, гіперболи, анафори, проте в донорській зоні «суверенна Україна» цих лексичних одиниць не виявлено.

IV. Синтаксичний рівень аргументації є дієвим через текстові структури, зокрема, розлогі синтаксичні конструкції, ампліфікації, присутність риторичних питань та підкріплення змісту думками інших людей (цитування). Усі синтаксичні засоби ілюструють мотивацію мислителя щодо політичних завдань.

Вагомим для синтаксичної аргументації є побудова речень. Речення – це відтворення системи бачення істотного. Саме тому синтаксис називають «мовною архітектурою» (М. Сулима), «найяскравішою, своєрідною й колоритною частиною індивідуальності всякої мови» (М. Гладкий), «душею мови» (М. Рильський), «гігієною думання» (О. Забужко), а афоризм «Говори – і я тебе побачу» відомий ще з античності. Слова кажуть нам, що для людини є важливе, а синтаксис формує мовну архітектуру стилю, думок чи аргументацій автора. У тексті Д. Донцова виокремлюємо:

1) тезовий тип аргументації, де кожне твердження є самостійним реченням і творить достатній аргумент для підкріплення думок;

2) ланцюгова (послідовна, підрядна) аргументація – це тип переконання, коли автор нанизує ланцюжки аргументацій, тобто є базове речення, від якого залежить інше, далі наступне і т. д. Отож декілька аргументів утворюють ланцюжок зі смислами підтримки;

3) розгалужений тип аргументації, де автор подає думку, яку одночасно обґрунтовує кілька підрядних речень. За термінологією синтаксису – це однорідна та неоднорідна супідрядність, коли два і більше підрядних речень є підпорядковані тому самому компонентові в головному реченні;

4) множинна (або різновекторна) аргументація, коли одночасно може бути поєднано послідовний, розгалужений, тезовий тип аргументації (чи принаймні два з них) в одному реченні.

Аналіз текстів Д. Донцова містить найменшу кількість **тезової аргументації**, проте вона також присутня. Ілюстрацією до тезової аргументації є речення, яке характеризує «чорне лихоліття, що його прочувала Леся Українка, коли воювали «кайданами, отрутою, підкопом, а зрада гаслом військовим була» [Донцов, 2014, т. 7, с. 214]. Антитезу кайдани, отрута, підкоп та протилежне зрада пояснено через прості речення, кожне з яких підкріплює сказане. Наприклад, простим реченням є: «Коли за шість місяців зникають із політичної мапи кількатисячолітні імперії, як Абіссинія» [Донцов, 2014, т. 7, с. 214]. Інше просте речення, що тлумачить тезу, таке: «Коли за рукавом простягнутої до згоди руки вичувається держално ножа» [Донцов, 2014, т. 7, с. 214]. Варто наголосити, що таких простих речень-пояснень небагато, значно більше пояснень створено нанизуванням складнопідрядних речень.

Важливою є **ланцюгова аргументація**, де речення-теза має послідовні підрядні речення. Наприклад, «Першою постаттю в нашій літературі за десять літ перед війною став згаданий уже малоросійський Арцибашев, у якого чисто толстовська, чисто босяцька ненависть до інтелігенції йшла в парі з неохайністю стилю і карикатуризацією мови, що часто справді спускалася до якогось огидливого аргю» [Донцов, 2013, т. 5, с. 97]. Суть аргументації очевидна: маємо певну постать, далі йде підрядне речення з характеристикою його «босяцької ненависти», яку пояснено знову підрядним реченням. Антитеза ненависть до інтелігенції та протилежне неохайність стилю ускладнює розуміння сказаного, оскільки лексема стиль скеровує до філологічних термінів.

Розгалужену аргументацію (теза та різні типи підрядних) ілюструє таке речення: «“Вістник” – добре чи зле, – але поставив на порядок дня і зі свого погляду обґрунтував низку пекучих проблем нашого національного життя: 1) Схід чи Захід, а коли Захід, то який; 2) демократія і фашизм; 3) Церква і нація; 4) література чи халтура; 5) маса і провід; 6) партія чи орден; 7) «харамарництво» чи служба Богові й нації; 8) масонерія і марксизм; 9) політика опортуністична і принципіальна; 10) інтернаціоналізм та націоналізм; 11) засади Мак'явеллі чи «засади» дрібного шахрайства; 12) переживання старих партійних шпартгалів чи праця над радикальним психічним переродженням; 13) патріотизм регіональний чи патріотизм нації та ін.» [Донцов, 2014, т. 6, с. 232]. Власне, до однієї тези «“Вістника” (пекучі проблеми нашого національного життя) автор додає тринадцять аргументів (усі антитезові), які сам виокремлює нумерацією (у синтаксисі це однорідна супідрядність), поповнює вставною конструкцією добре чи зле, уточнює сказане прізвиськом Мак'явеллі, оперує географічними назвами Схід, Захід та фокусує увагу на низці термінів: демократія, фашизм, марксизм, інтернаціоналізм, націоналізм та ін. Усі тринадцять поданих аргументів – це **ампліфікація**, яка підсилює сказане різними векторами розуміння національного життя.

Множинна аргументація найбільш поширена, зокрема, її підтверджує таке речення: «Українська мова не була мовою колишньої цивілізації, мовою Литовського статуту і старих наших конституцій, се була мова ігноранта, що прийшов диктувати «панам» свою волю [Донцов, 2013, т. 5, с. 96]. Множинна аргументація виражена безсполучниковим та підрядним реченням, ускладнена **ампліфікацією** ((мова) цивілізації, статуту, конституцій), доповнена іронією («панам») та побудована на антитезі (мова колишньої цивілізації, мова Литовського статуту, старих наших конституцій і протилежне мова ігноранта). Усі ці аргументаційні елементи формують складну когнітивну структуру, яка передбачає наявність історичних знань та невіддільно пов'язана з контекстом.

Позаяк лінгвістична прагматика невід'ємно дотична до психолінгвістики та когнітивної лінгвістики, то методи аргументації можемо узагальнити відповідно до розуміння конвергентного та дивергентного мислення. Ці терміни увів до вжитку американський психолог, автор моделі структури інтелекту, член Національної академії наук США Джо Пол Гілфорд (Joy Paul Guilford). У книзі «Природа людського інтелекту», 1967 р. («The Nature of Human Intelligence») він описав особливості конвергентного і дивергентного мислення, які водночас і є способами аргументації. Отож конвергентне мислення – це лінійне мислен-

ня, де поетапно йде доведення певної тези, це тип аргументації на основі вихідної тези, яку підтримують інші аргументи. Конвергентний тип аргументації Д. Донцова відтворює тезовий та послідовний тип переконання. Дивергентне мислення – це розумовий процес, що передбачає генерацію ідей, суджень, нашарування концепцій чи багатьох множинних рішень. Це нелінійне мислення, вільне від стереотипів з концентрацією великої кількості думок, що є зазвичай образними. Дивергентна аргументація в Д. Донцова – це множинна та розгалужена аргументації, які створені на різноманітних ієрархічних та синхронно-діахронних переплетеннях (різні часові зрізи чи постаті; когнітивні механізми, тобто метафори, фразеологізми, терміни), які разом творять складне синтаксичне ціле.

Вагомим для синтаксису є метод аргументації **через модальні частки лише, хоч**, які передають приховані значення та часто змінюють характер висловлювання. Конструкція **хоч не повної перемоги** однозначно акцентує на частці **хоч**. Отож, по один бік, **«фаталістично-оптимістичний погляд на націю»** та, по інший бік (антитеза), світогляд **«боротьби, хоч не певної перемоги, але зате веденої зі щораз інтенсивнішим запалом перемогти або згинуть»** [Донцов, 2011, т. 1, с. 218]. В іншому творі авторська оцінка підсилена обмежувально-видільною частковою **лиш**, що неймовірно звужує вибір цінностей в житті. Антитеза лексичних одиниць: **лиш заслуги й винагороди** та (по інший бік) – **гуманність й справедливість** [Донцов, 2006, с. 186] поляризує думки та програмує стратегію їхніх змін.

У судженнях Д. Донцова часто можна віднайти аргументацію завдяки **риторичним питанням**. Наприклад, великий публіцист ставить питання **«Як здобути свою мету?»** та дає відповідь, використовуючи такий очевидний для нього контраст (себто антитезу), бо, по один бік, те, чого прагне автор, **боротьба, національна революція проти Московщини**; натомість, по інший бік, – **порозуміння з ворогом** (що повністю відкидає націоналізм) [Донцов, 2006, с. 21]. Позаяк стратегія Д. Донцова має за мету виховати націєцентричне мислення, то риторичні питання є чіткими ознаками комунікативно-прагматичного потенціалу.

Вважаємо, що в Д. Донцова дивергентний тип мислення, тому аргументація розлогими синтаксичними конструкціями є вкрай різноманітною. Автор вибудовує низку аргументів, які втілено в специфічному синтаксисі, де переплетено сурядні та підрядні речення, модальні слова, риторичні питання та численні ампліфікації. Вважаємо за доцільне стрижнем синтаксичного рівня вважати політичний напрям діяльності Д. Донцова з актуалізацією когнітивних, історичних та емоційних елементів.

V. Синергетичний рівень. Попри спробу сегментувати методи аргументації Д. Донцова за мовними показниками, синергетичний рівень дозволяє побачити цілісність автора, його глибоку ерудицію та вміння розтлумачити деталі суспільно-політичного життя українців. Для аналізу візьмімо авторську дилему: **«вибрати могутність і війну»** чи (антитеза) **«вибрати гармонію, безпеку й мир»** і згодом дійти до **«гнилої колоди»** [Донцов, 2009, с. 139]. Як вислід, Д. Донцов зазначає помисли більшості: **«В нас відразу рішили, що всяка сила є «від лукавого», а все добро міститься в спокою, гармонії і красі»** [Донцов, 2009, с. 139]. Цей приклад, попри донорську зону антитез **«суверенна Україна» (війна – безпека й мир, сила «від лукавого» – добро в спокою)**, містить різноманітні аргументаційні складники, зокрема, ампліфікацію, фразеологізми, емоційну лексику, які пропущені через авторську емпатію, апеляцію до майбутнього та приховане значення. Особливо добірними є фразеологізми, що є мовними згустками авторської енергії. Наприклад, біблійний фразеологізм **бути колодою в оці** – це перефразування Євангелія від Матвія, 7, 1-8, зі словами **«І чому ж ти бачиш скалку в оці брата твого, а колоди, що є в оці твоєму, не відчуваєш»** має значення «створювати перепони на шляху». У Д. Донцова **бути колодою** набуває видозміни і звучить як **дійти до гнилої колоди**. Отож перешкода, що є колодою, викликає огиду, бо гниє, розкладається, тобто це всуціль негативна характеристика. Прикметно, що фразеологізм **«від лукавого»** вжито в лапках, що засвідчує подвійне заперечення, тобто ілюструє правдивість сказаного. Синергетичного впливу додає емоційна лексика, позаяк вжито емоційно марковані лексеми **спокій, гармонія і краса**.

Тлумачення слова, математичні терміни та конотація є аргументаційним матеріалом, щоб відтворити, як змістився акцент щодо усвідомлення **віри в безсмертя нації** від кінця ХІХ ст. Антитезу формує емоційна складова, яка базована на словах **ніжність, брутальність, соромливість, безхребетність**. Аби створити фокус розуміння історичної правди, в тексті

додано авторське тлумачення лексеми *малоросійство*, суть якого – виродження української ідеї, здебільшого вислужування російській вдалі, постійне компромісування там, де така дія є неможлива. Після пояснення суті *малоросійства* Д. Донцов логічно переходить до власного розуміння *нації*, яка в Україні є умовою та водночас основою для вирішення численних політичних, соціальних та психологічних проблем. Тому особливої актуальності набувають антитези, де Д. Донцов та його умовні опоненти дискутують щодо першорядних потреб України: *зачіпна любов посідання – малоросійська ніжність; аксіоми, догми – теореми; брутальність – соромливість; агресивний націоналізм – безхребетне народолюбство* [Донцов, 2006, с. 202–203]. Доречними для аргументації є математичні терміни *аксіоми* та *догми* (як бездоказові), що в публіцистиці отримують конотацію у зв'язку з потребою побудови своєї держави. Прихованою інформацією є те, що Україна неодноразово зазнавала невдач у державотворенні. Причину численних поразок українства сьогодні науковець О. Баган вбачає в тому, що «суспільство перетворене через тотальну безпринципність у драглисту масу – сонну, безідеальну, неорганізовану і хаотичну у своїх інтенціях» [Баган, 2016, с.572].

Маємо й інший вид синергетичного впливу від Д. Донцова, де метафора *забронзовані ідеї*, емоційно виразно негативні лексеми *локай*, *раб* (*локай* – застаріле слово, нормативне – *лакей*), прізвище *Маркс* (негативно політично марковане), модальна частка *нібито*, метафора *забронзовані ідеї* є базовою для отримання емоційного заряду, розуміння змісту та інформування про події. Зокрема, лексеми *раб*, *локай* (*лакей*), апелювання до прізвища *Маркс* вжито з метою наштовхнути на негатив. Модальна частка створює ефект заперечення очевидного, бо *нібито* вмирання ідей соціалізму є цілковитою вигадкою. Отож, роздумуючи про суспільно-політичний лад, К. Маркса, москвофільство, Д. Донцов приходить до антитези: з одного боку, *національна ідея* про те, що «що “локаї” і “раби” ніколи нічого великого не довершать», по інший бік можуть бути *будь-які ідеї*, *варто «лиш їх добре “забронзувати”»* [Донцов, 2013, т. 4, с. 283]. Предметна метафора *забронзовані ідеї* викриває брехливу суть сказаного. Журналіст констатує, що антитеза ідей (*національна ідея* та *будь-які ідеї*, *які добре забронзовані*) стала навзаєм несумісною в усіх царинах життя.

Отже, прагматичний рівень є важливою ланкою дослідження творів Д. Донцова, оскільки очевидний є вплив його журналістської спадщини на суспільство. Через вибірку лексичних одиниць з поданим значенням відбулося структурування тексту, що дозволило виявити прагматичний потенціал публіцистики Д. Донцова, з'ясувати мету та обставини висловлювання, проаналізувати переконання автора та зрозуміти його мовленнєву компетенцію.

Місія великого журналіста полягає у вихованні нового світогляду людей з вірою в свою ідею та з мілітарним мисленням. Д. Донцов, переживши дві світові війни, наповнив новими смислами вислів «Хочеш миру – готуйся до війни», який приписують давнім грекам (ймовірно, Платонові) чи римлянам. Отож аргументує свою позицію історичними джерелами, додає емоційну складову, покладається на когнітивні здібності реципієнта та апелює до естетичних та політичних форм впливу на суспільство.

Основною стратегією Д. Донцова для вираження комунікативного потенціалу є антитеза, яка дозволяла вести дискусію з опонентами. Значеннєвий компонент антитези «аспект суверенної України» можна охарактеризувати на основі семантичного, лексичного, стилістичного та синтаксичного рівнів, які, взаємодіючи між собою, творять синергетичну текстову.

На семантичному рівні аргументаційною є емоційно-експресивна, розмовна, гумористична, тобто конотативно насажена лексика, яка майстерно ілюструє ситуацію. Оскільки інформація стає запам'ятовуваною завдяки емоціям, то номінуємо цей рівень як емоційний.

Лексичний рівень – це віддзеркалення світогляду автора, його вміння формулювати нові значення, оперувати науковою та історичною інформаціями, отож це інтелектуальний та історичний рівень.

На стилістичному рівні прагматичну інтенцію автора реалізовано за допомогою порівнянь, індивідуально-авторських метафор, епітетів, завдяки яким тексти стають барвистими та неординарними. Цей рівень позиціонуємо з красою Донцового тексту, тобто це естетичний рівень.

Синтаксичний рівень – це категорія мислення, бо каже народна мудрість: «Хто добре мислить, той добре говорить». Манера аргументування на синтаксичному рівні є унікальна, оскільки присутні всі типи аргументації: тезова, ланцюгова (послідовна), розгалужена та множинна (або різновекторна). Усі аргументаційні елементи формують складну когнітивну структуру, яку визначаємо як конвергентне (лінійне) мислення та дивергентне мислення з розгалуженою та множинною аргументацією. Дивергентний тип аргументації характерний для стилю Д. Донцова, оскільки передбачає вибудовування ієрархічно складної структури. Отож мовомислення Д. Донцова наповнене ампліфікаціями, численними риторичними питаннями, модальними частками та вказівками на чужі думки, що відтворено цитуванням. Вважаємо синтаксичний рівень відтворювачем основного чину мислителя – бути виразником української ідеї, а рівень можемо назвати політичним.

Особливо цілісним та переконливим є синергетичний, тобто екзистенційний рівень, який є колоритною частиною індивідуальності автора, пізнанням культурно-політичного тла та синтезом вираження думок.

Якщо підсумувати базові ознаки аргументаційних рівнів, то отримаємо таке: семантичний рівень – це емоційний, лексичний – інтелектуальний та історичний, стилістичний – естетичний, синтаксичний – політичний, синергетичний – екзистенційний. Проте поділ є умовним, оскільки до цих стрижневих ознак завжди додаються додаткові, наприклад, лексичний рівень чи синтаксичний також наповнений емоціями. Тип аргументації Д. Донцова варто вивчати, оскільки це політик, журналіст, методика переконування якого була почута в суспільстві.

Основною метою прагматичного ракурсу творів Д. Донцова є інформаційна: розкрити потребу існування самостійної держави (побічна мета – дати оцінку політичним явищам). Доречно наголосити, що на семантичному та лексичному рівнях впливу приховане та неприховане значення синхронізоване, натомість рівень стилістичний чи синтаксичний часто можна зрозуміти завдяки прихованим контекстам (приміром, метафора часто національно специфічна, а ампліфікаційні ряди зосереджують увагу читача на прикінцевих лексемах, натомість початкові слова ряду не завжди акцентовані).

Можемо з певністю сказати, що прагматичний потенціал Донцового тексту витримав випробування часом. Доречність висловлювань мислителя є напрямними для зміни суспільної свідомості та чинниками утвердження Української самостійної держави.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку є вивчення прагматичного потенціалу Д. Донцова на структурному рівні, що передбачає з'ясування ролі текстових структур (підкреслень, побудови творів), видів повторів, паралельних слововживань, оскільки цей рівень неприховано показує інтенцію автора.

Список використаної літератури

Баган, О. (2008). *Поміж містикою і політикою (Дмитро Донцов на тлі української політичної історії першої половини ХХ ст.)*. Київ: УВС ім. Ю. Липи.

Баган, О. (2016). *Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти*. Львів: Піраміда.

Бацевич, Ф.С. (2009). Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. *Мовознавство*, 1, 29-37.

Бацевич, Ф.С. (2016а). Методологічні засади сучасної лінгвістичної прагматики. *Мовознавство*, 6, 23-28.

Бацевич, Ф.С. (2016б). Лінгвістична прагматика. І.М. Дзюба (Ред.), *Енциклопедія Сучасної України*, т. 17. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Відновлено з <https://esu.com.ua/article-55505>

Бибик, С.П., Ермоленко, С.Я., Пустовіт, Л.О. (1998) *Словник епітетів української мови*. Київ: Довіра.

Білодід, І.К. (Ред.). (1970–1980). *Словник української мови* (Т. 1-11) Київ: Наукова думка.

Вінтонів, М., Бортун, К. (2018). Семантико-прагматичні вияви припису в офіційно-діловому дискурсі. *Філологічний часопис*, 1, 3-12.

Вялікова, О.О. (2016). Прагматика креолізованого віршованого тексту в культурологічній лінгвосоціотипі. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 5, 1, 56-59.

Дашкевич, Я. (2007). Дмитро Донцов і боротьба довкола його спадщини. М. Капраль, Г. Сварник, І. Скочиляс (Ред.). *Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури* (с. 525-534). Львів: Піраміда.

Донцов, Д. (2006). *Націоналізм*. Вінниця: ДП «ДКФ».

Донцов, Д. (2009). *Літературна есеїстика*. Дрогобич: Відродження.

Донцов, Д. (2011). *Дух нашої давнини*. Львів–Київ: Накладом Юрія Криворучка.

Донцов, Д. & О. Баган (Ред.). (2011–2016). *Вибрані твори* (Т. 1-10). Дрогобич: Відродження.

Квіт, С. (2011). *Дмитро Донцов: ідеологічний портрет*. Львів: Галицька видавнича спілка.

Левчук, І.П. (2014). Комунікативно-прагматичні параметри рецензійного тексту. *Волинська філологічна: текст і контекст*, 17, 139-151.

Лісовий, В. (1997). *Культура – ідеологія – політика*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги.

Потебня, О. (1992). *Мова, національність, денационалізація: статті і фрагменти*. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США.

Радзівєвська, Т.В. (1993). *Текст як засіб комунікації*. Київ: Наукова думка.

Радзівєвська, Т.В. (2011). Сатиричні засоби в художньому творі: комунікативно-прагматичні засади текстотворення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*, 14, 1, 114-120.

Савченко, Л.А. (2019). Специфіка досліджень прагматики наукового тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*, 39, 1, 56-59.

Серажим, К.С. (2003). *Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масово-інформаційного дискурсу)*. (Автореф. дис. докт. філол. наук). Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Київ.

Супрун, Л. (2015). Кваліфікатив «національний» у контексті вісниківської публіцистики Д. Донцова. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 5, 158-161.

Цехмейструк, О.Г. (2009). *Прагматика української офіційно-ділової документації XVI–XVII століть*. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова, Одеса.

Шинкарук, В. І. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис.

THE PRAGMATIC PERSPECTIVE OF DMYTRO DONTSOV'S WORKS: ARGUMENTATION STRATEGIES

Oksana R. Mykytiuk. Lviv Polytechnic National University (Ukraine).

e-mail: Oksana.R.Mykytiuk@lpnu.ua

DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-15

Key words: *linguopragmatics, pragmatic potential, Dontsov's strategy, antithesis, Dmytro Dontsov.*

The leading role in anthropocentric studies belongs to linguopragmatics, since it is a manifestation of the human factor at all levels of language. The synthesis of views expressed in Dontsov's works is usually based on antitheses having a specific communicative task: to compare positive and negative aspects, or otherwise contrast Dontsov's position with a different position. The *article is aimed at* examining the pragmatic aspect of Dontsov's texts using the example of antithesis. Achieving this aim involves solving the following tasks: 1) characterize the ways Dmytro Dontsov's pragmatic intentions are implemented; 2) identify Dontsov's strategy and show the methods of its argumentation in a journalistic text; 3) analyze the text synergetics as the main means of expressing the author's communicative and pragmatic potential. The study uses the *method* of argument, subjectivity, intent analysis, and the method of content analysis. It also applies linguistic observation and descriptive methods as additional methods.

Research results. Dontsov's texts were used as a basis to characterize the ways of implementing pragmatic intentions aimed at forming national principles. The study focuses on identifying the subjective factor in his works and showing the nature of the pragmatization of statements reproducing antitheses. The relevance of the study is determined by the pragmatic features of Dmytro Dontsov's works and his active approach to selecting lexical and semantic constructions to achieve the communicative goal. The

thinker successfully uses the antithesis in his works, as the information reaches the addressee through the display of positive and negative plates and results in the formation of ideas of aggressiveness, and certainty as opposed to passivity and tearfulness. It is important that Dontsov's works have a hidden meaning because each historical period gives a different understanding of the social and political situation. The basic strategy used by Dontsov to express the communicative potential is the antithesis analyzed on the basis of the semantic component of "sovereign Ukraine". Based on the antithesis, the argumentative field of the author's influence on the reader can be conveniently classified into levels (semantic, lexical, stylistic, and syntactic) creating a synergy of the text. The argumentative material influencing the reader at the semantic level is emotionally expressive vocabulary (figurative, colloquial words, etc.), so this is an emotional level. The lexical level is a reproduction of the author's position, his ability to create new meanings, use scientific lexis, and argue with specific proper names (this is an intellectual and historical level). The pragmatic intention of the author is achieved at the stylistic level through stylistic devices, such as comparisons, individual-author metaphors, and epithets (this is an aesthetic level). The syntactic level replicates Dontsov's thoughts full of dependent clauses, amplifications, rhetorical questions, and citations. In Dmytro Dontsov's texts we distinguish: 1) thesis argumentation, where each statement is sufficient to confirm opinion; 2) chain (sequential) argumentation, congesting a sequence of arguments; 3) extensive argumentation, where the author substantiates several opinions at the same time; 4) multi-vector argumentation, when different types of argumentation are combined. All these argumentative elements form a complex cognitive structure, which we define as convergent (linear) thinking and divergent thinking with branched and multiple arguments. It is proved that on the syntax level the most used is divergent type of argumentation. We consider this level to be a direction of his political actions. Particularly coherent and convincing is a synergistic (existential) level that reproduces the author's views and his ability to work with words. However, such a division into levels is conditional, since the main features of these levels are always supplemented by additional ones, for example, the lexical level or the syntactic level are also filled with emotional lexemes. The pragmatic factor of Dmytro Dontsov's worldview becomes clear after reading his works, which become guidelines for changing public consciousness and forming the line of the struggle for a Ukrainian independent state. Thus, antitheses used by the journalist affirm (according to the terminology of pragmatics, a change strategy) the reader's opinions (or mental activity).

References

- Bahan, O. (2008). *Pomizh mistykyoyu i politykyoyu (Dmytro Dontsov na tli ukrayins'koyi politychnoyi istoriyi pershoi polovyny XX st.)* [Between mysticism and politics (Dmytro Dontsov in the background of Ukrainian political history of the first half of the 20th century)]. Kyiv, UVS im. Yu. Lypy Publ., 78 p.
- Bahan, O. (2016). *Aktual'na natsiosofiya: teoretychni, kul'turolohichni, heopolitychni ta istoriosofs'ki aspekty* [Current Ethnosophy: Theoretical, Cultural, Geopolitical and Historiosophical Aspects]. Lviv, Piramida Publ., 672 p.
- Batsevych, F.S. (2009). *Linhvistychna prahmatyka: sprobа obgruntuvannya problemnoho polya i doslidnyts'koyi odynytsi* [Linguistic pragmatics: an attempt to substantiate the problem field and research unit]. *Linguistics*, vol. 1, pp. 29-37.
- Batsevych, F.S. (2016a). *Metodolohichni zasady suchasnoyi linhvistychnoyi prahmatyky* [Methodological principles of modern linguistic pragmatics]. *Linguistics*, vol. 6, pp. 23-28.
- Batsevych, F.S. (2016b). *Linhvistychna prahmatyka* [Linguistic pragmatics]. In: I.M. Dzyuba (ed.). *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny* [Encyclopedia of Modern Ukraine]. Kyiv, Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrayiny Publ., vol. 17. Available at: <https://esu.com.ua/article-55505> (Accessed 12 May 2023).
- Bilodid, I.K. (ed.). (1970-1980). *Slovnnyk ukrainskoi movy: v 11 t.* [Dictionary of the Ukrainian language in 11 vol.]. Kyiv, Naukova dumka Publ.
- Bybyk, S.P., Yermolenko, S.Y., Pustovit, L.O. (1998). *Slovnnyk epitetiv ukrayins'koyi movy* [Dictionary of Epithets of the Ukrainian Language]. Kyiv, Dovira Publ., 430 p.
- Dashkevych, Y. (2007). *Dmytro Dontsov i borot'ba dovkola yoho spadshchyny* [Dmytro Dontsov and the struggle surrounding his legacy]. M. Kapral, H. Svarnyk, I. Skochylyas (eds.). *Postati: Narysy pro diyachiv istoriyi, polityky, kul'tury* [Figures: Essays on Leaders of History, Politics, and Culture]. Lviv, Piramida Publ., pp. 525-534.
- Dontsov, D. (2006). *Natsionalizm* [Nationalism]. Vinnytsya, DP "DKF" Publ., 236 p.
- Dontsov, D. (2009). *Literaturna eseyistyka* [Essays in Literature]. Drohobych, Vidrodzhennya Publ., 688 p.
- Dontsov, D. (2011). *Dukh nashoyi davnyiny* [The Spirit of Our Past]. Lviv, Kyiv, Nakladom Yuriya Kryvoruchka Publ., 160 p.
- Dontsov, D. (2011-2016). *Vybrani tvory v 10 tomah* [Selected Works in 10 volumes]. Drohobych, Vidrodzhennya Publ.
- Kvit, S. (2011). *Dmytro Dontsov: ideolohichnyy portret* [Dmytro Dontsov: an ideological portrait]. Lviv, Halyska vydavnycha spilka Publ., 192 p.

- Levchuk, I.P. (2014). *Komunikatyvno-prahmatychni parametry retsenziynoho tekstu* [Communicative and pragmatic parameters of the reviewed text]. *Volyn Philological: Text and Context*, vol. 17, pp. 139-151.
- Lisovyy, V. (1997). *Kul'tura – ideolohiya – polityka* [Culture – Ideology – Politics]. Kyiv, Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy Publ., 352 p.
- Potebnya, O. (1992). *Mova, natsional'nist', denatsionalizatsiya: statyi i frahmenty* [Language, Nationality, Denationalization: Articles and Fragments]. New York, Ukrainian Free Academy of Sciences in the USA Publ., 155 p.
- Radziyevska, T.V. (1993). *Tekst yak zasib komunikatsiyi* [Text as a Means of Communication]. Kyiv: Naukova dumka Publ., 334 p.
- Radziyevska, T.V. (2011). *Satyrychni zasoby v khudozhn'omu tvori: komunikatyvno-prahmatychni zasady tekstotvorennya* [Satirical means in a work of art: communicative and pragmatic principles of text creation]. *Visnyk of Kyiv National Linguistic University. Series: Philology*, vol. 14, issue 1, pp. 114-120.
- Savchenko, L.A. (2019). *Spetsyfika doslidzhen' prahmatyky naukovooho tekstu* [The specifics of research on the pragmatics of a scientific text]. *International Humanitarian University Herald. Philology*, vol. 39, issue 1, pp. 56-59.
- Serazhym, K. S. (2003). *Dyskurs yak sotsiolinhval'nyy fenomen suchasnoho komunikatyvnoho prostoru (metadolohichnyy, prahmatyko-semantychnyy i zhanrovo-linhvistychnyy aspekty: na materialy politychnoho riznovydu ukrayins'koho masovo-informatsiynoho dyskursu)*. Avtoref. diss. dokt. filol. nauk [Discourse as a sociolinguistic phenomenon of the modern communicative space (methodological, pragmatic-semantic and genre-linguistic aspects: based on the material of the political variety of the Ukrainian mass-informational discourse). Extended abstract of Dr. philol. sci. diss.]. Kyiv, 41 p.
- Shynkaruk, V.I. (ed.). (2002). *Filosofs'kyy entsyklopedychnyy slovnyk* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Kyiv, Abrys Publ., 742 p.
- Suprun, L. (2015). *Kvalifikatyv "natsional'nyy" u konteksti visnykivs'koyi publitsystyky D. Dontsova* [The qualifier "national" in the context of D. Dontsov's journalism]. *International Humanitarian University Herald. Philology*, vol. 5, pp. 158-161.
- Tsekhmeystruk, O.H. (2009). *Prahmatyka ukrayins'koyi ofitsiyno-dilovoyi dokumentatsiyi XVI–XVII stolit'*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Pragmatics of Ukrainian official business documentation of the XVI–XVII centuries. Extended abstract of PhD philol. sci. diss.]. Odesa, 21 p.
- Vintoniv, M., Bortun, K. (2018). *Semantiko-prahmatychni vyavy pryypysu v ofitsiyno-dilovomu dyskursi* [Semantic and pragmatic manifestations of prescription in official business discourse]. *Philological Journal*, vol. 1, pp. 3-12.
- Vyalikova, O.O. (2016). *Prahmatyka kreolizovanoho virshovanoho tekstu v kul'turolohichnyy linhvosemiotytsi* [Pragmatics of creolized poetic text in cultural linguistic semiotics]. *Research Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series "Philology" (Linguistics)*, vol. 5, issue 1, pp. 56-59.

Одержано 16.01.2023.